

то нас ставља пред крупне теоријске проблеме, о којима сада не бих могао да расправљам. Морамо поћи од констатације да је без поимања капитала крајње недовољно поимање својине уопште. Капитал и његово негативно укидање повезано је управо са тим превазитажењем формалног у реално подређивање рада капиталу. Ту се јавља много сложенија целина проблема која је наследила историјски приватну својину, или која је крајњи домашај приватне својине, и њено негативно укидање, али која сама по себи није једноставна предигра позитивног укидања приватне својине.

Ако мисао, од приватне својине до капитала, не изведемо до краја, и ако не схватимо што је капитал у односу на приватну својину и шта он све у себи садржи и не схватимо разлику формалног и стварног подређивања капиталу, тешко ћемо разумети мучне ситуације нашег социјализма, велике распоне између идеја, норми, опредељења, система и стварности и тешко сагледати одакле све то долази. Све што се преко дана сагради, преко ноћи се разруши, као Скадар на Бојани. Неке силе то руше, и често смо спремни да их видимо у минорном облику, а да не видимо да оне нису минорне персонификације, него да су то неке јаче силе које преко ноћи поруше оно што се преко дана сагради.

UDK — 370.347.2

Иван Максимовић,
редовни професор Правног факултета у Београду

ОСВРТ НА ОДНОС ЕКОНОМИЈЕ И ПРАВА У ВЕЗИ СА РЕПРОДУКЦИЈОМ ДРУШТВЕНЕ СВОЈИНЕ У ПОСТУСТАВНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ

По овешталом мишљењу друштвена својина и својина уопште су пре свега проблеми правника; тако је било у великом делу изградње нашег друштвено-економског система и у великој мери остало и данас. То није без основа, јер су проблеми друштвене својине и правни проблеми, јер се ради о различитим облицима правне свести и институционализирања те свести.

Међутим, чињеница је да на плану актуализирања, артикулисања односа друштвене својине или оног што је као конкретан проблем интердисциплинарних наука, проблем друштвене својине и својине уопште, није само правни проблем, и није то пре свега. Код својине ради се о свим видовима друштвене активности и односа укључујући поред правних и економске, социолошке, политичке и психолошке. Имајући то у виду чини се да је све то повезано са нашим проблемима којима смо сада сучени. Један од централних проблема, по мом мишљењу је тај, што није јасно у уставном и постуставном законодавству и нашој пракси прецизирана комплексност и међузависност између основног правног облика друштвене својине и економског облика друштвене својине који је и у

основи међузависности основног продукционог односа, који ми називамо самоуправљањем и друштвене својине. Подсетио бих у том смислу, да имамо у праву и економији неколико школа мисли.

По једној школи мисли основни продукциони однос је самоуправљање, а из њега произилази и на основи самоуправљања се појављује друштвена својина и различити облици својине као начини да се артикулишу самоуправни продукциони односи. Самоуправљање је на првом месту са свим карактеристикама које су дате у Уставу и другим законима, а друштвена својина укључујући пре свега економска средства, начин њихове употребе, расподела, размена и потрошња јесу у функцији задатка које самоуправљање као основни продукциони однос намеће. И мислим, да један низ правника дели ово мишљење када самоуправљање посматра као низ „самоуправних права“, право на рад, право на употребу средстава и других права из којих се потом извлаче економске функције друштвене својине.

Један други полазни став или скала је дијаметрално супротан. То је онај став по коме друштвена својина представља по својој структури, свом материјалном бићу основу за самоуправни облик друштвене својине, самоуправљање преко изведених облика робне привреде, планског усмеравања, економског садржаја присвајање је нешто што је изведено из економског карактера друштвене својине. Прецизније да кажем самоуправљање представља потребну, али не довољну компоненту друштвене својине, а друштвена својина представља неку врсту независне варијабиле или параметарске константе која својим променама изазива промене у карактеру самоуправних односа.

И најзад имамо једну прагматичну школу правне и економске мисли која узима и један и други елеменат и посматра као однос форме и садржине, али која тај однос форме и садржине када је реч о Уставу и постуставном законодавству третира тако да је ипак форма на првом месту. Наиме, нормативни облици, норме изражене у Уставу и ЗУР представљају основу за позитивно правну активност и за економску активност, док економске законитости и друге активности које су изведене из привредне сфере представљају секундарни елеменат. При свему томе чини се да је ова школа реалистичнија у том смислу, што допушта истовремени значај, тако да кажем и једног и другог, с тим што поједини правни теоретичари, на пример, професор Лукић и други истичу да произвођачи путем самоуправљања не могу вршити остале две функције друштвене својине којима је заинтересовано друштво као целина, односно ограђују се од тога да самоуправни и правни аспекти самоуправљања представљају основу за економску активност.

Из свега бих извукао закључак, не улазећи даље у ову проблематику приоритета и места права и економије, која може да буде предмет даљег расправљања, следеће: да ни до данас нисмо сасвим начисто у теорији, а мислим ни у пракси шта је примарно у нашем друштву, дали економска основа и друштвена својина из које деривирају економске законитости или продукциони однос схваћен као систем права, уставних правних овлашћења, дакле у основи једна нормативна концепција, која оно што треба да буде често идентификује са оним што јесте, а по којој су економске законитости у некој мери правно уобличене, па су

на изврстан начин контролисана кроз правне односе. Није ли основна категорија нашег новог привредног система, правни договор, споразум консенсус учесника — субјеката?

Ја ово истичем зато што смо данас суочени са великом разликом између фактишитета економских односа и стварних односа и великог распорака економске стварности са правном стварношћу са оним што је забележено у Уставу и ЗУР и зуровском законодавству у вези са различитим аспектима друштвене својине, и стварне економске репродукције друштвене својине од прве и основне, уставне и зуровске одредбе да је основна ћелија нашег друштва у којој се остварује економски живот, где се одлучује о свим аспектима друштвене својине, ООУР, па се из овога редуцирају све основне и изведене правне и економске консеквенце. Полазећи од тога ООУР је оно генерично биће које ствара и правне и економске законитости и активности и да читава правна и економска надградња проистиче из те активности. Јасно је међутим да у практичном остварењу постоји један велики дуалитет или, ако хоћете плуралитет и стварања и утицаја и интереса при стварању економског и правног бића друштвене својине и да је друштвено политичка заједница исто тако врло важан и моћан чинилац, често моћнији од организације удруженог рада, било кад је реч о правним аспектима, било кад је реч о друштвено-економским законитостима, у вези са друштвеним средствима и дохотком. Да је тако, показује ситуација коју имамо на фронту нашег законодавства и његове артикулације везане за друштвену својину. Познато је да су Устав и ЗУР и постуставно законодавство специфични и по томе, што је у те документе и у друге документе укључен читав низ начелних и специјалних одредби економског карактера, које би требало да на одређени начин усмере економску активност и примену средстава у друштвеној својини, али исто тако је познато да се то у економској и друштвеној пракси не остварује или да се недовољно или слабо остварује. Ја бих се задржао само на једном, додуше важном узрочнику нестварења. Мислим да се не остварује, зато што су правни институти, правно формулисани економски задаци садржани у Уставу и ЗУР и другом законодавству који се односе на друштвену својину неадекватни или недовољни, и та неадекватност и недовољност иде често у два правца. Један је да та законодавства идентификују нормативно и позитивно, не праве при томе разлику, и задовољавају се овом мистификацијом. Наиме, читав низ уставних и постуставних ставова који се односе на друштвену својину, дати су уз претпоставку нечега што постоји, што активно делује, а у ствари не постоји, не делује. Узмимо само такву проблематику, као што је расподела друштвеног дохотка. Утврђује се у Уставу и ЗУР да је друштвени доходак друштвена својина, да се он ствара на бази друштвене продуктивности рада, што значи да друштвена средства заједно са колективом су оно што генерира друштвени производ и друштвени доходак. Затим постоји читав низ нормативних одредби о томе да је тај друштвени доходак у неотуђивом праву радника да га алоцирају и деле, да му дају одређене димензије производне, личне и остале потрошње. Истовремено се законски формулише принцип деловања критерија расподеле према раду, живом и минулом раду, истовремено се законски инаугурише правило и принцип да ООУР одлучује о употреби дохотка на свим нивоима хоризонталне и вертикалне расподеле тог дохотка.

Ако погледамо како је то у пракси, можемо да констатујемо активности у привреди од потпуне негације ових законитости до драстичних одступања од њих и та драстична одступања долазе и отуда што се у тим истим законским документима у која су инаугурисана „права“ у вези са радом, постоје такође и законска фиксирана права ДПЗ да учествују у расподели друштвеног производа, да одређују примену и употребу друштвених средстава, чак да укину право радника да користе друштвена средства или да утичу да их користи на одређени начин, како то види и одређује ДПЗ. Другим речима ни говора о томе да је наше позитивно законодавство јединствено и монистичко у идеји да друштвена својина и самоуправљање одређују постојеће економско биће, већ обрнуто, друштвено-економско биће у свим својим аспектима одређује је бар са две велике снаге. Једно је аутономна политичка снага, ДПЗ укупног система, а друга ја она која је дата унутар ООУР. Међутим да би та снага унутар ООУР могла да утиче на његову економску активност под одређеним условима, те преузме услове економска наука је утврдила и она је дата за друштвену својину у неким битним одредбама.

Право, не само право рада, већ и фактичност економске запослености, могућност да сви људи могу да се „споје“ са друштвеним средствима, учествују у коришћењу друштвених средстава. Нема самоуправљања а ни друштвене својине док се не оствари та претпоставка. Та претпоставка, као што знамо, код нас је битно ограничена. Један велики број људи који могу да раде, такозвано производно становништво, не учествује у раду, незапослени су, немају никаквог утицаја, на самоуправне економске процесе, ни на средства и доходак, тако да нема ни говора да они та права остварују(1). С друге стране велике су ингеренције ДПЗ у одлучивању да ли је друштвено средство коришћено на начин на који треба да се користи или не. Има низ критерија које је економска наука дефинисала и на основу којих могу средства да се користе на начин који економско биће друштвене својине одређује. Ми смо далеко и од тих претпоставки и услова. Ми смо увели у наш привредни и правни систем законитости робне привреде и кажемо да је наша привреда робна и планска привреда. Уводећи на тај начин два велика телеолошко-генетичка принципа, у вези са друштвеним средствима и дохотком ми смо обавезани да само под одређеним условима користимо друштвена средства и доходак.

Но ти услови формулисани у оквиру економских наука, нису и позитивно правно ЗУР-овско законодавство. Резултат тога је то, да не само право на рад већ и право на расподелу средстава на бази резултата рада нису обавезно и довољно подржани правним иструментима. Пре свега, зато што у тим законима потпуно одсуствује правноекономско одређење начина на који треба користити друштвена средства или су присутне многе законске формулације које то директно руше. То вероватно проистиче из дуализма друштвено економског система. Не може један систем да буде истовремено и монистички и дуалистички, не може један систем да буде постављен на принципима самоуправљања у удруженом раду и истовремено да има политичку и друштвену надградњу у

(1) По неким проценама, узимајући у обзир и број радника у иностранству, око 25% југословенског радног становништва је беспослено, тј. без оствареног права на рад и утицаја на репродукцију друштвене својине.

којој држава може да се интерферира у економску активност кад и где хоће. Као чувар основног система односа, чувар друштвене својине, носилац значајних уставних функција у привреди.

Подсетићу само и на то да су националне привреде укључене у Устав и ЗУР, а на тим основама не само што се тешко може говорити о репродукцији друштвене својине, већ је она и у директној супротности са националним економијама. Као пример за ову тврдњу су два велика Зуровска закона, Закон о планирању и Закон о јединственом тржишту, је јасно дошло до израза где и један и други закон инаугуришћу идеју да је Југославија збир националних привреда. Међутим, ни јединствено тржиште, ни друштвена својина под тим претпоставкама не могу се остварити; многе законитости које проистичу из регионалних и законских националних привреда у томе их спречавају. Што значи да постоји један озбиљан расцеп економије и права у садашњем моменту и ја видим тај расцеп у томе да економске одредбе, економске законитости нису адекватно интерпретиране ни унете у правне законитости, у право, у читаву систематичку нашег уставног и постуставног законодавства.

UDK — 347.2+378

др Владимир Хорват,
редовни професор Правног факултета у Осигеку, у пензији

НЕКИ МЕТОДОЛОШКО-ТЕОРИЈСКИ АСПЕКТИ ИЗУЧАВАЊА ДРУШТВЕНОГ ВЛАСНИШТВА НА ПРАВНИМ ФАКУЛТЕТИМА

У својој дискусији осврнуо бих се најприје на нека методолошко-теоријска питања у изучавању друштвеног власништва у Југославији, а затим се задржао на питању изучавања тог власничког облика на правним факултетима.

Оба аспекта сматрам веома значајним.

Први, јер је у теоријском изучавању друштвеног власништва дошло до одређеног замора. Наиме, у фази експанзије нашег привредног развоја сви смо ми у друштвеном власништву откривали онај суштински однос међу људима, који нас је удаљавао од почетног социјалистичког државно-власничког модела. Адекватним нормативно-правним и привредно-системским, те вештим економским решењима ослобађале су се бројне латентне друштвене снаге на линији отварања простора за дезалијенцију радног човека и свих радних људи. Међутим, на крају те фазе, досегнути ниво развијености производних снага и организације друштвеног рада, те појаве структурних неусклађености, захтевале су озбиљне промене у систему економских односа и далеко префињеније облике економске политике. То у суштини значи, виши ниво развијености постојећих друштвено-власничких односа. Но до тих промена (осим у нормативно-правној сфери), нажалост, није дошло благовремено, тако да је друштво упало у садашњу дубоку кризу. Тиме је запао у кризу и постојећи,